

A szikszói zsinat kérdéséhez.

Révész Kálmán „Százéves küzdelem a kassai ref. egyház megalakulásáért“ c. művében, azután meg a debreceni hitvita¹ felől a Protestáns Szemle 1894. évi folyamában velem folytatott polemijája közben kitartóan bizonyította azt a conjecturáját, hogy az addigi tudásunk szerint 1568. jan. 6.-ára kitűzött szikszói zsinat, melynek hivatása az Egri Lukács nézetei elleni állásfoglalás volt, nem akkorra, hanem egy évvel előbbre volt összehíva. Egytuttal több más, ezzel egybefüggésben levő időpontot ehhez idomitva, még pedig egyet nem is egy teljes évvel előbbre, hanem a szükséghez képest decemberről csupán a megelőző januárra téve, szintén megváltoztatott. Én akkor eléggé harcoltam e sok jogosulatlan, plane nem is egyöntetű csereberével járó felvétel ellen, melyet kapcsolatba hozott Révész először is azzal az első cikkemet le-sajnáló állításával, hogy képtelenség még gondolni is olyat, hogy Dávid Ferenc az ellene és elvtársai ellen Meliuséktól folytatott harc idején csak megfordulni is merészelt volna Debrecenben, — azután pedig, amennyiben erről a tévedéséről hamarjában kénytelen volt meggyőződni, azzal az újabb állásfoglalásával, mely szerint hitvitát Debrecenben csakis 1569 ben tarthattak Dávidékkal Meliusék. Ugyanily gyorsan megváltoztatta a szikszói zsinat megtartására vonatkozó másik véleményét is, amire nézve előbb azt gondolta, hogy összegyűltek rá s az illetőket széjjelverte Schwendi, mindjárt azután meg azt, hogy össze se jöttek reá.

Ez utóbbi kérdés tekintetében én szintén módosítottam álláspontomat, még pedig ha nem is annyira rövid idő alatt, de most már másodsor, ezuttal a régire vissza. A debreceni hitvitáról irt értekezésem első szövegezésében ugyanis akként vélekedtem, hogy az 1568. jan. 6.-ára összehívott szikszói zsinatot Schwendi betiltotta ugyan, de azért mégis megtartották. Ennek az értekezésemnek a „Kisebb dolgozatok a magyar protestantizmus történetének

¹ Ma már nyilvánvaló előttem régóta, hogy hitviták, de erről „A magyar protestantizmus megszilárdulása és többfelé válása“ c. kéziratban levő művemben használok fel eddig nem ismert, rendkívül érdekes kutfőket.

köréből“ (1910.) c. kötetem részére átdolgozott szövegében és a Pokoly József által irt „Az erdélyi református egyház története“ c. könyv ismertetésében (Századok 1907.) aztán magamévá tettem azt az állítást, hogy össze se jöttek a zsinatra. Ma már újból az a véleményem, hogy szűkebb keretben mégis megtartották, olyképen, hogy a többi tiszáninni diocesis részvétele nélkül egyedül a borsodiak vettek részt benne, mindamellett egynehány tiszántuli lelkésznek is a jelenlétében. Ahhoz t. i., hogy valamelyik egyházmegye a maga szokott, évenként egyszeri vagy kétszeri (kivételesen háromszori) zsinatát megtarthassa, nem kellett semmiféle felsőbbtségtől különleges engedély, így tehát a borsodi egyházmegye bátran egybegyűlhetett a kitzűzött helyre és időre, mert hiszen ez egészen másfajta zsinat volt, mint aminek engedélyezésére s ezzel kapcsolatban egyebekre kérték volt Schwendit. Azt ugyanis úgy tervezték, hogy az öt szabad királyi város lutheránusait is kötelezze Schwendi a megjelenésre, továbbá a tiszántuliaknak menedéklevelet adjon, Egri Lukácsot pedig eléjük állíttassa. Minthogy azonban Schwendi átlátott a szitán s nem segítette őket hozzá, hogy a praedestinatio és az urvacsorai kenyér dolgában a helvét irány értelmét a lutheránusok jelenlétében emeljék érvényre, sőt Egri Lukácsot sem kényszerítette az előttök való megjelenésre: kénytelenek voltak összébbvonni a vitorlákat. Ennélfogva szikszói határozataikban rövidebbre fogták az előzetesen megállapított tételket, úgyhogy emezek közül a 24. a zsinat végzései között az egyedül fenmaradt 13. lett. Első sorban bizonyára a jelen nem levő Egri Lukács elleniek közül esett el néhány. Lehetséges, hogy a lutheránusokat érdeklők egyike, a praedestinatióról szóló szintén elmaradt, mint amiről a helvét irányuak a magok körében néhány évvel ezelőtt már úgy is döntöttek Tarcalon. Ellenben a másakra nézve az ugyszólva mindennapi gyakorlat halaszthatatlanná tette a végleges megállapodást. Ez meg is történt — miként emlékezetben maradt — oly módon, hogy az urvacsorában beszüntetvén az ostya használatát, kenyeret, még pedig akár közönségest, akár kovásztalant, tettek magok részére egyetemesen kötelezővé.

Minden valószínűség szerint különösen erre a határozatra való tekintettel irtak alá az itt hozott végzéseknek tiszántuliak is és pedig ha nem voltak jelen, utólag, — ha jelen voltak, azonnal. Szerintem jelen is voltak az aláírók, akikről azonban tévesen van állítva az, hogy mindnyájan esperesi tisztet viseltek. Még csak

espereseik képviselői sem lehettek, mert hiszen Czeplédi György, a nagyváradi egyik pap, Sásvári Gergely, a nagyváradi másik pap és Thúri Pál, a bihari pap ugyanazon egy egyházmegyéből való volt, sőt Albensis Pál vagy Gál is, ha t. i. Püspökiben működött már 1568 elején is, miként 1569 októberében. Ha ennél fogva el-
esik az összes aláírók mindegyikének esperes voltáról való állítás, akkor arra, hogy miképen verődtek vagy válogatódtak össze az aláírók, nem birunk más magyarázatot adni, mint azt, hogy ők voltak jelen a tiszántulról. A tiszáninnenieknek viszont a borso-
diakon kívül általában véve kényes volt a helyzetök a félelmetes Schwendivel szemben s épen ezért távol is tartották magukat vezető embereik. A tiszántúliak eljöhettek, mivel a menedéklevél nem volt annyira nélkülözhetetlen, hogy hiányában mozdulni sem lehetett volna s a Schwendi esetleges szikszói expositurája előtt annyi idegen ember között nem tűnhetett fel egytucatnyi — még idege-
nebb, de neki épen csak annyira idegen.

Nem hallgathatom el másrésről, hogy az aláírók sorában szereplő Melius 1568. jan. 8-áról keltező a Jelenések könyvéről tárgyaló művének ajánlólevelét, ha csakugyan ott volt Szikszón, legfeljebb akként eshetett meg, hogy ezt 8-ának az estéjén írta talán mivel, ha előbb nem is, akkorra már hazajuthatott Szikszóról. Ebben az esetben tehát ez sem bizonyíték ottjárta ellen.

A szikszói zsinat határidejének egy évvel előbbre tévése el-
lenében ujabban jutottam hozzá egy véglegesen döntő bizonyíték-
hoz. A szikszói zsinatnak a tervbe vett keretek közötti engedé-
lyezése céljából Schwendihez Révész Kálmán szerint nem 1569.,
hanem 1566. nov. 17-éről keltező beadott kérvényben az van
mondva Egri Lukácsról, hogy „nunc in Ungvár delitescit“. Tud-
valevő, hogy Egri Lukács Ungvárt is lelkész, sőt állítólag e mel-
lett esperes is volt. Csakhogy ez 1566. évi nov. 30-án, de ezt
előzőleg szept. 4-én is teljességgel nem ő, hanem egy Demeter
nevű volt az ungvári lelkész, amint ezt az országos levéltárban
őrzött nyugtatványai minden kétséget kizáróan igazolják.¹ Így tehát
Egri Lukács a két időpont közé eső nov. 17-én azaz egyidejűleg
nem működhetett ugyanabban az állásban. Igaz ugyan, hogy hite-
les, de néhány évtizeddel későbbi adatok szerint másodpapi állás
is volt Ungvárt, s ennél fogva, ha az Egri Lukács idejében, ha-

¹ Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár 1929. 119. L.

sonló volt a helyzet, esetleg azt is föltehetnők, hogy ezt a másodpapi állást töltötte be. Ámde egyrészt arra, hogy már e tájt is szervezve lett volna itt ez az állás, semmiféle bizonyítékunk nincs, másrészt meg nehezen volna elhíhető, hogy erre a rendszerint ifjabb embereknek, kezdő lelkészeknek való hivatalra vállalkozott volna a már legalább is harmincas éveinek második felében levő, hozzá már régebben külföldet járt, közvetlenül azelőtt pedig egri lelkészséget viselt Egri Lukács. Minthogy pedig esperességét hiteles adat nem bizonyítja, arról nem is kell beszélmem, hogy ezt ebben az alsóbbrendű állásban aligha érhetne volna el, legalább is olyan hamar semmiesetre sem. Mert egészen más volt a helyzet egy olyan második papnak, aki egyébként egyenrangu papi állást töltött be a csak hivatali idejénél s ehhez kötve netalán némi fizetésöbblétnél fogva elsővel, s ennek a helyébe üresedés-kor minden újabb választás nélkül következett, meg egy olyan második papnak, aki egy ilyenül rendszerezített, tehát alsóbbrendű hivatalt foglalt el a parochusé, vagy plébánosé, vagy pastore mellett, amely három néven t. i. emlegetni szokták az elsőpapi tiszt betöltőjét. Azonban a mindezekre való gondolatást fölöslegessé teszi az a körülmény, hogy Egri valósággal elsőpap volt, midőn ez az eljárás folyt ellene. Kétségtelen ez Kassa városának a jegyzőkönyvéből, mely nyilván Ungvár város plébánosának mondja egyenesen ennek alkalmából¹.

Nemcsak a régebben ismert adatok mindnyája, hanem az általam közlött s imént említett egészen új adat is egyiránt az időpontoknak hol egy évvel, hol a szükséghez képest tizenegy hónappal előbbre tolása ellen szólván, a kérdésnek ezt az ágát nem szükséges tovább fejtegetni, hacsak a novemberi meghívónak most meg már szintén nem egy évvel, hanem csupán tizenegy hónappal előbbre nem tesszük a kibocsátási idejét, a végett, hogy Demeter papnak a helyére odailleszthessük Egri Lukácsot már 1566 decemberére.

Hanem igenis még előállok egy conjecturával a Schwendihez intézett folyamodványnak pusztán kezdetbetűikről ismert aláíróra nézve. A Lampe-Embernél előforduló C. P. R. már id. Kiss Áron szerint is,² de a debreceni collegium könyvtárában őrzött Synodaliában mindenkitől megtekinthetően is C. R. K. levén a valóságban, ez semmiesetre sem más, mint Casparus Radics Károlyi. Ellenben a Kiss Áron szerint is sajtóhiba-nélküli, tehát Szilágyi Benjámin Istvánnál is ugylevő B. Z. és T. N. közül az első okvetlen Basilius vagy Blasius Zikzai (= Szikszai Balázs), a második pedig a régi keletű olvasási és másolási hiba kijavításával alighanem Franciscus Mohi lesz, aki rövidesen ezután fejezhetette be halálával szikszói lelkészségét és szerintem egészen valószínű borsodi esperességét.

Dr. Zoványi Jenő.

¹ Révész Kálmán: Száz éves küzdelem . . . 9. l.

² Károli (!) = emlékkönyv. 53 és 79. l.

Még egyszer Balázs Ferenc „A rög alatt“ című könyvéről.¹

(Hozzászólás.)

Úgy érzem, hogy ennek a testületnek, amelyben együtt vagyunk, erkölcsi kötelessége véleményt nyilvánítani, vagy legalább is érdeklődését fejezni ki abban a felviharzott szellemi tornában, amelynek központjában a fenti mű s annak írója áll.

Kötelezettségünk kettős. Egyfelől írója unitárius lelkész, másfelől tárgya az unitárius papi élet köréből van merítve. Ehez járul az a, mi köreinkben nem mindennapi tény, hogy ezer első példánya elfogyott s egyik nagy magyar könyvkiadó vállalat, a Révai Testvérek szerezte meg az új kiadás jogát a szerzőtől. Így kilátás van arra, hogy még szélesebb körben ismertté válik.

A könyv ez évben jelent meg, a szerző által létrehívott „Aranyosszéki Vidékfejlesztő“ kiadásában, 324 oldal terjedelemben. Tárgya hat esztendő papi szolgálatának álmait, meglátásait, csalódásait és sikereit öleli magába. Szintere egy évig I. G. Duca s vidéke, a többi öt esztendő a cheia-i unitárius egyházközség intézményei s Aranyosszék unitárius népe köré fonódik. Ideje 1929-től—1936-ig, tehát az az idő, amelyet gazdasági szempontból a hitelélet leromlása, nemzeti vonatkozásban a fajelméletek kiéleződése s egyházi életünk terén az új nyugdíjintézet áldásos munkájának hatékony beindulása folytán, mintegy 35—40 ifju, új lelkész munkábaindulása jellemez.

A kor ezen három jeffegzetes tényezője mindvégig érezteti hatását a könyvön.

Megérzi, hogy az élet sokszínű rétegződésével, egymásnak ellentmondó jelszavaival: kapitalizmus, kommunizmus, tervgazdaság, magángazdálkodás, hitel és konverzio reányomta bélyegét az ember legegységibb, legeszményibb lelki megnyilvánulására, hitére s ezzel kapcsolatban egyházi életére.

¹ Felolvasatott az odorheiu-i lelkészkör 1936. X. 28-án Locodeniban tartott gyűlésén.